

VAN İLAHİYAT DERGİSİ

Van Journal of Divinity

ISSN: 1300-4530 | e-ISSN: 2667-615X
Haziran / June | 2024/12/20

Pascal'da Yaşamın Diyalektiği

Dialectics of Life in Pascal

TAMER YILDIRIM

Doç. Dr., Sakarya Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Felsefe Tarihi Ana Bilim Dalı
Assoc. Prof. Dr, Sakarya University, Faculty of Divinity, Department of History of Philosophy
Sakarya, Türkiye
tyildirim@sakarya.edu.tr
<https://orcid.org/0000-0003-0033-0539>

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü | Article Types: Araştırma Makalesi | Research Article
Geliş Tarihi | Received: 6 Nisan/April 2024
Kabul Tarihi | Accepted: 4 Haziran/June 2024
Yayın Tarihi | Published: 15 Haziran/June 2024

Atıf | Cite as

Yıldırım, Tamer. "Pascal'da Yaşamın Diyalektiği". *Van İlahiyat Dergisi* 12/20 (Haziran 2024), 92-104.
<https://doi.org/10.54893/vanid.1466130>.
Yıldırım, Tamer. "Dialectics of Life in Pascal". *Van Journal of Divinity* 12/20 (June 2024), 92-104.
<https://doi.org/10.54893/vanid.1466130>.

İntihal | Plagiarism

Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi.
This article has been reviewed by at least two referees and scanned via plagiarism software.

Web: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/vanid>

Mail: vanyyuifd@yyu.edu.tr

Pascal'da Yaşamın Diyalektiği

Öz

Pascal, öznel veya varoluşçu düşünceye mensup filozoflardan ya da mistik yönelime sahip yaşamı belirli evrelerden oluşan insanlardan biri olarak değerlendirilir. Pascal'ın bilim araştırmalarından, cemiyet toplantılarına, oradan manastır yaşamına giden kısa denilebilecek yaşamında bu evreler görülebilir. Mistik biri olup manastırda yaşamaya ilkin karşı olan Pascal, yaşamını değiştirme konusunda yaşadığı krizi bir işaret olarak düşünmüştür. Pascal'ın *Pensées* adlı eseri dinî düşüncelerin yanında felsefi düşüncelere sevk eden bir kaynak olarak değerlendirilir. Pascal eserinde Tanrı ve insan iradelerinin birbiriyle ilişkisini kavramsal analizler içerecek şekilde ortaya koymaya çalışmıştır. Bu durum eserin yazıldığı ve yazarın içinde bulunduğu dönemle ilişkilidir. Dolayısıyla Pascal'ın yaşam dönemleri bilinmeden onun özellikle son dönem eserlerinde ne ifade etmeye çalıştığı tam olarak anlaşılamaz. Pascal çalışmalarıyla bir kişinin hem mükemmel bir matematikçi, hem derinlikli bir bilim insanı ve hem de alçakgönüllü bir inanan olmanın mümkün olduğunu gösterdi. Pascal'ın yaşamının bir sonraki döneminin bir öncekini içerdiğini; iyi bir matematikçi iken bilimle de ilgilendiğini, dindar bir insan iken matematik ve bilimin ilkelerini kullandığını gördük. Yaşamını düşünsel anlamda kapsayan unsurları birbirinden ayırmamış onları birleştirerek önem yerlerini değiştirerek devam etmiştir. Sonuçta Pascal'ın aradığı şeyin özü, insanı harekete geçiren şeyin veya insanı insan yapan şeyin ne olduğunu bulmaktır. Bu makalede Pascal'ın yaşam evreleri olarak ifade edilen zihinsel, maddi ve manevi alanlar onun yaşamının diyalektik merhaleleri şeklinde ele alınıp öзде bunlar arasında bir kopuş olmayıp bir bütünü farklı dönemlerdeki şekilleri olarak incelenecektir. Bunun sonucunda din ve bilim arasındaki ilişkinin niteliği Pascal örneğinde gösterilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Pascal, yaşam merhaleleri, bilim adamı, matematikçi, mistik.

Dialectics of Life in Pascal

Abstract

The ideas of thinkers belonging to the subjective or existential understanding, including Pascal, or people with mystical orientation are presented in a way that is compatible with different periods of their lives. We can see this in Pascal's short life, from scientific research to society meetings and then to monastic life. Pascal, who was a mystic and initially opposed to living in a monastery, thought of the crisis he experienced in changing his life as a sign. Pascal's work *Pensées* is considered as a source that leads to philosophical thoughts as well as religious ones. In his work, Pascal tried to reveal the relationship between God and human wills, including conceptual analysis. This situation is related to the period in which the work was written and the author was in. Therefore, without knowing Pascal's life periods, it cannot be fully understood what he was trying to express, especially in his late works. With his work, Pascal showed that it was possible for a person to be both an excellent mathematician, a profound scientist, and a humble believer. Pascal's next period includes the previous one; We saw that while he was a good mathematician, he was also interested in science, and while he was a religious person, he used the principles of mathematics and science. He did not separate the elements encompassed that his life in an intellectual sense, but continued by combining them and changing their places of importance. After all, the essence of what Pascal is looking for is to find out what motivates people or what makes people human. In this article, the mental, material and spiritual areas expressed as Pascal's life stages will be discussed and examined as dialectical stages of his life. As a result, the nature of the relationship between religion and science will be tried to be shown with the example of Pascal.

Keywords: Pascal, stages of life, scientist, mathematician, mystic.

Giriş

Blaise Pascal (1623-1662), genel olarak dinin özelde Hıristiyanlığın Katolik yorumunun, Jansenist anlayışının savunucusu mistik bir filozof olarak değerlendirilir. Yaşam süresi kısa sürmüş fakat felsefi düşüncelerinin etkisi ve incelenmesi hâlâ devam etmektedir. Ömrünün son döneminde mistik bir tavra bağlı olsa da kendisi gençliğinden itibaren Kartezyen düşünceyi rasyonel felsefenin kınanması için kullanmış, bir anlamda Rene Descartes'in (1596-1650) felsefesinde bulunan unsurları kendi öğretisini ortaya koyarken faydalanmaktan çekinmemiştir.¹ Yaşadığı dönemde Otuz Yıl Savaşları (1618-1648) tüm Avrupa'ya yayılmıştı; bu felaketin ortasında ortaya çıkan bilimler, felsefe daha doğrusu sağlam bir felsefe yapma yöntemi dönemin okullarına girdi ve Galileo Galilei (1564-1642) ve Descartes'in başlattığı devrim hızla ilerledi.² Fakat ilk başta ilgi duyduğu Kartezyenizm'in Hıristiyanlığın temel görüşlerine zıt olduğunu fark ettikten sonra dini savunmak için tasarladığı eseri *Pensées*'in Descartes'in fikirlerine karşı yönlendirildiğini görmek kolaydır.³ Dinle ilgili olan hiçbir konunun önemsiz olmayacağını söyleyen Pascal, dini savunurken kalbinden gelen ruhundaki tutkuyu ve zihnindeki dehayı *Pensées*'deki denemelerinde ortaya koymuştur. *Pensées* aslında oldukça dağınık, yer yer felsefi niteliğe sahip olarak değerlendiremeyeceğimiz ifadeler içerse de onu anlamamızı en iyi sağlayan mercek, yaşamın üç düzenine ilişkin oluşturulmuş bir fragman olduğunu kabul etmektir. Bunlar; yaşamın zihinsel (mental), maddi (material) ve manevi (spiritual) alanlarıdır.⁴ Bunlar Pascal'ın kendi kişisel yaşamının aşamalarını oluşturmaktadır. İlk döneminde akli temele alan bir matematikçi, bilim insanı, ikinci döneminde seçkin ortamlarda kendini gösteren bir cemiyet insanı ve en sonunda toplumdaki, eşyalardan kendini soyutlayarak manastır yaşamını benimsemiş bir mistik. Peki, Pascal bu diyalektiğin neresinde tam olarak bulunmakta veya yaşamı için böyle bir sınıflama içine sokulması düşünülebilir mi? Çünkü Pascal bir yönüyle entelektüel bir Hıristiyan, bir yönüyle mistik bir yazar, bir yönüyle polemikçi bir vaizdi. Her şeyden önce bunlar Pascal'ı bir filozof yapar mı? Bu felsefe tarihinde tartışılan bir konudur. Dinî gerçeğin manevi ve kişisel boyutu ile vahyedilmiş yönünü düşünsel anlamda birleştirmeye çalışmak felsefeyi dışarı atan bir durumda olmayı gerektirmez. Samimi bir mümin, bir filozof olabilir. Böyle bir durumun ortaçağda imkânı herhangi bir problem taşımazken Pascal'ın yaşadığı dönem olan 17. yüzyıl ve devamında bu artık tartışılan bir konu haline gelmeye başlamıştır. Fakat her şekilde Pascal, kendi içinde benzersiz biçimde farklı nitelikleri bir araya getirmiştir. Bunlar bilimler için sağlam bir gözlem ve akıl yürütme kabiliyeti, ayrıca kalp ve ruhla ilgili şeylere nüfuz edebilme özelliği, bilme isteği ve sevmeye arzudur. Bir yönüyle içsel yaşama yönelme ve diğer yönüyle insanları etkileme konusundaki kabiliyeti; basitlik ve yetenek; soyut düşüncenin ve muhayyilenin gücü; tutku ve irade. Başarılı olma tutkusuyla kendine verilen bu özellikleri çalışma, mücadele ve gayret gösterme eğilimiyle birleştirmiştir. Sonuçta Pascal 17. yüzyılın özelliklerinden biri olan bilim ile din arasındaki uyumun sağlanmasına katkıda bulunanlardan biri haline gelmiştir.⁵ Pascal'ın dahi bir matematikçi, büyük bir bilim adamı ve filozof olabileceken bunlardan vazgeçip, kabiliyetlerini kendi arzusuyla bırakıp mistik bir yaşantı içine girmesi pekçok insanın kolayca açıklanabileceği bir durum değildir.⁶ Biz de makalemizde bu sürecin mahiyetini incelemeye çalıştık.

1. Aşama: Zihinsel Oluşum (Geometrik Ruh)

Pascal ve kız kardeşlerinin eğitimiyle baba Stephen Pascal ilgilenmiş ve özellikle dil eğitimi üzerinde durmuştur. Dolayısıyla Pascal'ın çocukluğu döneminde öğrendiği konu ve öğretilerde dinin yerinin yani teoloji eğitiminin sınırlı olduğu söylenebilir. Baba Pascal, inançla kavranamayan şeyin akılla da kavranamayacağını, fiziksel araştırma alanında inancın oldukça yetersiz olduğunu, yaşamın gidişatına

¹ William Turner, *History of Philosophy* (Boston: Ginn&Company Publishers. 1903), 462.

² "Life of Author", *The Provincial Letters of Blaise Pascal*, Blaise Pascal, (Glasgow: William Collins Publisher, 1863), 9-31. (Kitapta bu bölümün yazarı belirtilmediği için bundan sonraki kısımlarda "Life of Author" olarak belirtilecektir).

³ John Bagnell Burry, *The Idea of Progress: An Inquiry into its Origin and Growth* (London: The Macmillan Co., 1920), 71.

⁴ Sherrard Mackenzie Charles, *Blaise Pascal, Apologist to Skeptics* (Lanham, Md: University Press of America, 2008), 216.

⁵ Émile Boutroux, *Pascal*, çev. Ellen Margaret Creak (Manchester: Sherratt And Hughes, 1902), 195, 199.

⁶ Jacques Chevalier, *Pascal*, çev. Mehmet Toprak (İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1961), 79-80.

ilişkin olarak dünyevi düşünce ile dinî düşünce arasında uyumsuzluk görmediğini ve aynı zamanda dünyevi başarı yolunda yürümenin ve İncil'in ilkelerine göre yaşamanın mümkün ve meşru olduğunu düşünmüş ve oğluna bunu öğretmeye çalışmıştır.⁷ Pascal on iki yaşından itibaren kendini, sahip olduğu doğruluk duygusuna hitap eden alan olarak gördüğü matematiğe adanmıştır. Bu süreçte babasının yanında katıldığı büyük ölçüde bilimsel içeriğe sahip toplantılarda dönemin ünlü matematikçi ve bilim insanlarıyla bilime dayalı her türlü olguya, deneye veya buluşa büyük ilgi göstermiştir. Felsefi ve dinî konularla ilgilenen bu bilim insanları, sağlam ve samimi bir inancın yanı sıra, metafizikle uğraşırken akla karşı belirli bir güvensizliğe de sahiptiler. Fakat Roma Engizisyonunun bilimsel konulara karışmak gibi bir işinin olmadığı, duyuların ve aklın tek hakem olması gerektiği konusunda fikir birliğine sahip durumdaydılar.⁸ Matematik ve bilimle uğraşan bu kişiler arasında şunlar sayılabilir: Toplantı yerinin sahibi Peder Mersenne, Gilles de Roberval, Pierre de Carcavi, Jacques Le Pailleur, Claude Mydorge, Claude Hardy, Girard Desargues. 1666 yılında Fransa'da kraliyet otoritesi altında kurulan Bilimler Akademisi'nin kökeni bu birliğe kadar götürülebilir.⁹

Pascal, yaşamının ilk dönemlerinde matematik ve fizikte yeteneklerini geliştirmiştir. Yönteme önem vererek bu alanlardaki kanıtlama sürecinin niteliğini anlamış ve kesinliğin önyargılarımızla değil gerçeklerle uyumlu olduğunda tespit edilebileceğini kavramıştır. Zaten Pascal'da bulunan birkaç tane temel kural ve kavram genel bir ikna teorisi oluşturur. Bunlar Pascal'ın felsefi yöntemidir. Modern bir okuyucu için en dikkat çekici olan şey, matematik modelinin hem zihin hem de kalp için geçerli olmasıdır. Prensipler ister akla veya isterse kalbe ait olsunlar, yine prensiptir ve sonuçları da aynı şekilde gösterilir.¹⁰ Pascal'ın kalp ile mantığı aşan ve ondan önce gelen bir şeyi kastettiği de ileri sürülmüştür.¹¹

Pascal özellikle matematik ve mekanik araştırmalarında dikkat çeken çalışmalar yapmıştır. Daha sonraki süreçte öğrendiği din ve felsefe ile ilgili bilgiler hiçbir zaman bu konuların ötesine geçememiştir. Babasının eğitimi altındayken bu konularla ilgili yalnızca en genel fikirleri edinmiştir. Pascal, bilimler söz konusu olduğunda, insanın sadece duyuların ve mantığın emrine inandığını, imanın gizemlerine teslimiyetin ise hiçbir fiziksel ya da rasyonel kanıt istemediğini, bu durumu kişinin kendinde saklı tuttuğunu düşünmüştür.¹² Özellikle teolojide zihnin kavrayamadığı bazı şeyleri gerçekler olarak yüceltebilir veya en kesin görünenleri belirsiz ilan edebilir. Ancak fizik ve matematik alanında otoritenin hiçbir gücü yoktur. Matematik söz konusu olduğunda bu kolayca kabul edilir. Fizikte sorun doğa yasalarını bulmak yani fenomenlerin değişmez tanıklığıdır. Dinî otorite, göz önündeki gerçeklerin ve bu tür olguların şu veya bu doğal sebeple açıklanması gerektiğini kanıtlayamaz. Bu durumda matematik de işimize yaramayacaktır. Çünkü bu konulardaki akıl yürütmemize temel olarak oluşturabileceğimiz ve kullanabileceğimiz tanımlar yalnızca kendi zihnimizin kurguları olacaktır ve doğa hiçbir şekilde bunlara uymak zorunda olmayacaktır. Yani temele deney ile akıl yürütme alınmıştır ve deney, akıl yürütmenin hem kalkış hem de doğrulama noktasıdır. Bu yöntemde teoloji ile fizik arasındaki önemli bir karakter farklılığı ortaya çıkar. Teoloji sabittir; fizik bilimi sürekli ilerlemeye tabidir.¹³ Matematikte bunu ifade etmenin en kesin dilidir. Dolayısıyla bunların yöntemlerinde farklılıkların olması söz konusudur. Genel olarak baktığımızda Pascal'ın bilimin tarihsel gelişimi hakkındaki eğilimi eskilerin çalışmalarını denetlemek yerine yeniden canlandırmak şeklindedir. Çünkü bilimsel araştırmalarda sürekli bir ilerleme vardır. Buna bağlı olarak bir çağda en yüksek düzeydeki çalışmalar, bir sonraki çağda daha derin ve eksiksiz başka çalışmalar için temel olurlar ve bunlar bilim insanları tarafından takip edilir. J. J. Rousseau'nun (1712-1778) birinci söylevi olan *Bilimler ve*

⁷ Gertrude Burfurd Rawlings, "Introductory Note", *Pascal's Pensees or, Thoughts on Religion*, Pascal, ed. ve çev. Gertrude Burfurd Rawlings, (New York: The Peter Pauper Press, t.y.), 3.

⁸ Boutroux, *Pascal*, 3-6.

⁹ "Life of Author", *The Provincial Letters of Blaise Pascal*, 10.

¹⁰ Pierre Force, "Pascal and Philosophical Method", *The Cambridge Companion to Pascal*, ed. Nicholas Hammond (Cambridge: Cambridge University, 2003), 223.

¹¹ James R. Peters, *The Logic of the Heart: Augustine, Pascal, and the Rationality of Faith*. (MI: Baker Publishing, 2009) 168-171.

¹² Boutroux, *Pascal*, 8, 11, 28.

¹³ Boutroux, *Pascal*, 40.

*Sanatlar Üzerine Söylev*¹⁴ adlı eserinde olduğu gibi Pascal'a göre de ilerleme düşüncesi bilim alanıyla sınırlıdır ve ahlaki yaşamla ilgisi yoktur. Bu ilerleme, her adımı insan buluşları ve emekleri sayesinde gerçekleşen salt bilgidaki bir ilerlemedir.

Sonuçta on iki yaşındayken Öklid'in ikinci kitabının 32. önermesine kadar geometriyi kendisi çözdüğünü, on altı yaşında konik kesitler üzerine bir çalışma yazdığını biliyoruz.¹⁵ Pascal'ın bu ilk dönemindeki dehasından geriye onu matematikçiler arasında birinci sıraya koymaya yetecek kadar çalışması kalmıştır. Aritmetik Üçgen, Olasılık Doktrini üzerine makaleleri ve Sikloid üzerine incelemesi bunlardandır. On sekiz yaşında ilk hesaplama makinesini icat etti ve bu makineyi daha basitleştirmek için sonrasında G. W. Leibniz (1646-1716) tarafından pek çok girişimde bulunuldu, ancak karmaşıklığından ve hacminden kaynaklanan olumsuzluklar telafi edilemedi. Bu makinenin yapımında aşırı çalışmanın bir sonucu olarak on dokuz yaşındayken sağlığı bozulmuş ve bu alanda yoğunlaşmayı terk etmek zorunda kalmıştır. Bundan sonraki on bir yıl boyunca Pascal, bilimin ne ihmal edildiği ne de baskın olduğu, daha ziyade zevkle dolu ve toplumla iç içe olan bir hayat yaşamıştır.¹⁶ Genelde matematik uğraşısıyla geçen bu dönem onun yaşamının ilk aşamasını oluşturmaktadır.

2. Aşama: Maddi Gelişim (Bilimsel Ruh)

Pascal'ın ilk gençlik yıllarında alışık olduğu tek ilişki bilginlerle olan ilişkileri değildi. Karşı cinsten olan bazıları için şiirler bile yazmıştır. Ablası evlenmiş, küçük kız kardeşi de evlenme düşüncesine sahip birisiydi. Bu şekilde Pascal ailesi, toplum tarafından onaylanan bir yaşam tarzına sahipti. Pascal on sekiz yaşında ve toplumda kendisine kur yapılan, pratik bir eğitimin avantajlarından yararlanan, zeki, genç bir bilgin olarak önünde parlak ve mutlu bir gelecek açılıyor gibi görünüyordu. Pascal'ın 1646 ve sonraki yıllarında fizik ve felsefe araştırmalarının daha yoğun olduğunu görüyoruz. Bu dönemde o, ne bilim ne de din ile kaderini paylaşmıştır; her birinin gerçeğini onların dışındaki bir yabancının konumundan düşünmektedir. Böylece birinden diğerine dönebiliyor, bilimsel bir soru ile karşılaştığında, zihni bu yeni nesneye yöneliyor. Daha önce Tanrı'nın ve dünyanın (dinin ve bilimin) yaşamını paylaşmasına izin veren kişi, şimdi ikisi arasında gidip geliyordu.¹⁷

1649 yılında Paris'ten Auvergne'ye gidince bilimsel araştırmalardan uzak kalan Pascal, cemiyet yaşamına girmiş ve yeni yaşamdan keyif almaya başlamıştı. Zaman geçirmek için oyun oynamaya, eğlenmeye ve kendini toplumun eğlencelerine vermişti. Ancak ahlaki anlamda kınanacak bir hareketi olmamıştır. Aynı yıl Paris'e dönüşünde Pascal, kendine özgü seküler tavırda olan birkaç kişiyle ilişki kurmuş ve ilk olarak, yirmi yaşlarında genç bir kız olan komşusu Due de Roannez'e ilgi duymuş ve başkaları bunu takip etmiştir. Fakat geometri tartışmalarını genel konuşmanın içine sokma konusundaki tarzı, onu cemiyetteki arkadaşlarının gözünde gülünç duruma düşürmüştür. Bunu farkına varan Pascal, kısa bir sessizlik döneminden sonra arkadaşlarının konuşma konularına uyum sağlayarak onların toplantılarına katılmaya devam etmiştir.¹⁸ Cemiyette seküler düşünceye sahip insanların oluşturduğu dünya, Pascal'ın önüne giderek daha fazla açılıyordu. Bu dünya ifade araçlarını toplumsal ilişkilerde buluyordu. Öyle ki 1651'de babasını kaybettiğinde sosyete de kendini evinde gibi hissettiğini belirtmiştir. Fakat bu ölümün aile sevgisi konusunda hassas olan Pascal için derin bir acı kaynağı olduğu bilinmektedir. Aynı dönemde dine de bir tür teselli unsuru olarak baktığını, aklın doğru olarak kabul ettiği bu konuları kalbin de kabul etmesi gerektiğini savunmuştur. Çünkü deneyimlerimiz ve fiillerimizden ileri gelen duygusal ve entelektüel katılım olmaksızın yaşama çok uzun süre katlanılamaz. Zihin ve beden ilerlemek zorundadır ve eğer bunlar özveri olmaksızın belli görevler için ilerlerse, yaşam tutkudan çok bir yüke dönüşür.¹⁹ Bundan dolayı insanın

¹⁴ Bkz. Jean-Jacques Rousseau, *Bilimler ve Sanatlar Üzerine Söylev*. çev. Sebahattin Eyüboğlu (İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 2017).

¹⁵ "Life of Author", *The Provincial Letters of Blaise Pascal*, 12.

¹⁶ Rawlings, "Introductory Note", 3.

¹⁷ Boutroux, *Pascal*, 9-10, 42-44.

¹⁸ Boutroux, *Pascal*, 45-6. 1651 yılında Pascal, *Préface sur le traité du vide* adlı eserini de yazmıştır. Boutroux, *Pascal*, 53.

¹⁹ Todd May, *Ölüm: Felsefi Bir Deneme*, çev. Emre Keser (İstanbul: Say Yayınları, 2021), 81.

eylemlerini doğaya uydurmasında belli bir güzellik ve mükemmellik vardır ve bu doğa, insanı bilimsel bilgiyle sınırlı olduğunda bedeninin ve hatta zihnin yetkinliğini aşan bir mükemmelliğe götürecektir kadar büyük ve güçlüdür. Pascal da 1652-1653 yılları arasında, insan yaşamına ilişkin bu görüşleri benimsediği *Discours sur les passions de l'Amour*'u yazmıştır. Bilimler üzerine çalıştığı bu süreçte daha sonra *Pensées*'teki düşüncelerinden farklı olarak insani yetilere karşı ölçülü bir saygı duygusuna sahip olmuştur.²⁰

Bu dönemde Pascal, beden ve zihin dengesi içinde olsa da bu durum, dünya ile Tanrı arasındaki uzlaşma sistemine (din-bilim uyuşmasına) yöneldiği anlamına gelmez. Onun gözünde insanın düşüncesi, duyguları, yaşamı, olağanüstü bir saygınlığa, zenginliğe ve güzelliğe sahiptir. İnsan onun için bir ilke ve kendi içinde bir amaçtır. Aradığı görev; insan doğasının mükemmelleştirilmiş biçimini gerçekleştirebilecek eylemleri işlemek, böylece maddi çevremizin sonsuza kadar üstüne çıkmaktır. Tutkularımızı yücelterek ve bilgimizi derinleştirerek içimizde, gücümüzü aşan saf düşüncenin ve mutlak bilginin bir imgesini yaratarak yüce sevinçleri elde etmektir. Bu şekilde dünyevi isteklere sahip bir durumdayken 1653'te hükümette görev almayı ve evlenmeyi düşünmüştür.²¹ Pascal'ın bilim aşkı ve dünya sevgisiyle tatmin bulduğu sırada, hem toplumdaki deneyimi hem de felsefe öğretilerinde açıklanan insan doğasının tefekküründe; hayranlık duyulan dehasının ve onu sosyal çevrelerde onur konluğu haline getiren entelektüel niteliklerinin, özlemine duyduğu şöhreti ve mutluluğu getireceğini vadettiği bir dönemde; 1653 yılının sonuna doğru, kendisini ve her şeyi tamamen yeni bir ışıktaki gördüğü bir ruhsal aydınlanma ile farklı bir evreye yönelmiştir.²² Fakat aslında Pascal'ın ilk dönüşümü 1646'da babasının yaralanmasıyla başlamıştı. Onun tedavisiyle ilgilenen M. de la Bouteillerie ve M. des Landes'in anlattıkları Pascal'ı ve kız kardeşini etkilemiş ve dinî konularda bilgilerinin yetersiz olduğunu düşünen iki kardeş, bu doktorlar tarafından tavsiye edilen bazı kitapları okumuşlardır. Bu kitaplar daha ziyade insanın kendisini Tanrı'ya adanmasını içeren Cornelius Jansenius, Antoine Arnauld ve Saint-Cyran'ın bazı eserleriydi. Bu yazıların genel içeriğine göre; Mesih'in ve kilisenin saf öğretisine göre, ilk günah insanı yalnızca doğaüstü armağanlardan mahrum bırakmakla ve doğasını zayıflatmakla kalmayıp, aynı zamanda onu baştan sona yozlaştırmıştır. Tanrı'yı sevmek ve O'nun lütfuyla yaşamak, esasen ilkel haldeki insana aittir. İnsanın irade gücünün temelinde, âşık olduğu benliğin kölesi haline geldiğinden Tanrı ile dünya arasındaki her türlü uzlaşma fikrinden vazgeçmesi gerekir. Çünkü Tanrı tüm varlığımızı ele geçirmediği için içimizde yaşayamaz. Bilim, ebedi hakikatlerin tefekküründen uzaklaştırdığından dolayı ona karşı duyduğumuz sevgiye karşı dikkatli olmalıyız. Eserlerini okuduğu bu din adamlarının yazılarında kesin bir öğreti, tutarlı bir sistem, ruhun tüm güçlerinin tek bir amaç doğrultusunda düzenlenmesine yönelik bir çağrı gören Pascal, bundan sonraki yaşamını ilahî mükemmelliğin bir parçası olmayı amaçlayan ilkelere göre düzenlemeye çalışıp belirtilen noktalarda Jansenius ve takipçilerinin öğretisini yeni bir biçimde uyarlamıştır. Janseizm'in kurucusu dışında muhtemelen en ünlü ismi onların görüşlerini *The Provincial Letters* (1656) adlı eseriyle savunan Pascal olmuştur.²³ Çünkü Janseizm'i savunma konusunun edebî ve bilgi açısından hakkını verebilecek kişinin Pascal olduğuna inanılması kalemini böyle bir amaç uğruna kullanmasını beraberinde getirmiştir. Pascal girdiği bu yolda akıl ile Tanrı veya Tanrı ile dünya gibi iki uzlaşmaz şeyi birleştirme girişiminde bir tanesini seçebileceğini gördü ve dünyevi her türlü menfaati kalbinden uzaklaştırarak, yaşamının tamamen Tanrı'ya adamaya karar vermiştir. Özellikle, gelecekte tüm düşüncelerini bu tür dinî konular üzerinde yoğunlaştırabilmek için

²⁰ Boutroux, *Pascal*, 57, 62.

²¹ "Life of Author", *The Provincial Letters of Blaise Pascal*, 12.

²² Boutroux, *Pascal*, 65, 66.

²³ Nicholas Hammond, "Introduction", *The Cambridge Companion to Pascal*, ed. Nicholas Hammond, (Cambridge: Cambridge University, 2003), 1. Pascal, Louis de Montalte takma adıyla yayınladığı *The Provincial Letters* adlı eserinde ahlaki unsurları mantıksal bir temelde savunusu ve hakikate Tanrı sevgisiyle ulaşılacağı ve ilahî meseleleri bilmek için onları sevmek gerektiği fikri bulunmaktadır. Temelde ahlak konusundaki vurguları vardır ve eserin özellikle dördüncü ve beşinci mektubu bunun en güzel örneğini içermektedir. Bkz. Blaise Pascal, *The provincial Letters: Moral Teachings of the Jesuit Fathers Opposed to the Church of Rome and Latin Vulgate.*, (Toronto: William Briggs. 1893), 79-113. Fakat bu düşüncelerin temellendirilmesi konusuna gelince MacIntyre'in belirttiği gibi Pascal ahlakta realizm düşüncesini benimsemiş birisidir. Alasdair MacIntyre, "Philosophy Recalled to Its Tasks: A Thomistic Reading of Fides et Ratio", *The Tasks of Philosophy: Selected Essays*, Alasdair MacIntyre, (Cambridge: Cambridge University, 2006), 1/192. Port Royal mantığının temelini atan tez de ona aittir. Chevalier, *Pascal*, 90, 101. Turner, *History of Philosophy*, 462.

şimdiye kadar kendisinin uyguladığı tüm bilimsel araştırmalara son vererek çalışmasının amacını bilimden dine çevirmiştir.²⁴ Bir anlamda Pascal, sadece Tanrı'ya bağlanmak istediğinden dünyevi her şeyi terk etmiştir. Yaşamını üç ilkeye göre düzenlemeye çalışmıştır. Bunlar; Kendi kendisinden her zevkten her gereksiz şeyden ve şöhretten vazgeçmek, Tanrı'nın sevgisini, rızasını umarak kendimizi olgunlaştırmak için elimizden geldiğince iyilik yapmak ve hem insan türünü hem de kendi ruhunu Tanrı rızası için karşılıksız, isteyerek, gönüllü bir sevgi ile sevmek.²⁵

Jansenistler mutlak kadere, insan doğasının tamamen günahkârlığına, yalnızca ilahî lütfun eylemi yoluyla kurtuluşa ve inancın gerekliliğine inanıyorlardı. Bunu tam anlamıyla yaşayabilmek için Pascal'ın küçük kız kardeşi 1653'te rahibelik yeminini ederek Paris'teki Port-Royal'deki Jansenist topluluğun bir üyesi oldu. Pascal'ın kendisi de, kısmen onun etkisiyle, kısmen de daha kişisel nedenlerden dolayı mistik içeriğe sahip bir doktrini kabul etti.²⁶ Fakat Pascal'ın yaşamının aslında son iki evresi yani bilim insanı ve iman adamı tam olarak birbirinden ayrılmış değildir. Bu iç içe olma durumu sadece ağırlıklı olarak ele alınan konularda birbirinden ayrılır. Örneğin; Tanrı'yı matematikle kurtarmak yerine Pascal, Tanrı'yla matematiği kurtarmaya çalışır. Tabii ki, ilk amacı bir dinin uygulamasına geçmektir, ancak bu tür bir dönüşüm lütfu neden olmayıp yalnızca din değiştirenleri dönüştürebilecek bir durum olarak düşünülmüştür. Ama onun yazımı, matematikçinin varlığını olumsuzluktan kurtarır ve zorunlu olarak matematik mesleğini olası bir kurtuluş için hazırlığa dönüştürür.²⁷ Dolayısıyla yaşamının son evresinde bilimle ilişkisini kısıtlar ve matematikle beraber iki alanla ilgilendiği zamanlarda da onları dinî amaçlarına hizmet etmek için kullanır.

3. Aşama: Manevi Oluşum (Mistik Ruh)

Pascal'ın özellikle *Pensées*'teki ifadelerine baktığımızda felsefeyi ötelediğini görürüz. Felsefeye bu şekilde olumsuz bir tavır almasında Epiktetos (55-135) ve M. Montaigne (1533-1592 üzerine yaptığı okumalarının etkili olduğunu söyleyebiliriz. Fakat tek sebep bu değildi; vücudunun zayıflığı ruh üzerine yoğunlaşmasını beraberinde getirmiştir. Bu yapısal durumu onun dönüşümünü daha da şiddetlendirmiştir. 1654'te bir akrabasının görünüşte mucizevi bir şekilde iyileşmesi ve Pascal'ın yaşadığı ölümcül bir kaza nedeniyle Port-Royal topluluğunun düzenli bir ziyaretçisi oldu. Her ne kadar hiçbir zaman resmî olarak tarikatın bir üyesi olmasa da, bir üye gibi davrandı, onlarla birlikte çalıştı. Fakat bu yönelime girmesindeki asıl sebep yaşadığı bir kriz durumudur. 23 Kasım 1654 yılında mistik tecrübe olarak bilinen kendisinin "ateş gecesi" olarak ifade ettiği bu tecrübeyi *Mémorial*'de betimlemiştir.²⁸ Bu olayı, tüm dünyevi ilişkilerden vazgeçip yalnızca Tanrı'ya sığınmak için cennetten gelen bir uyarı olarak değerlendirdi. Dünyevi ilişkilerini ve arzularını terk edip benzer ilkelere sahip arkadaşları dışındakilerle bağlantısını kesti. Sürdüdüğü düzenli yaşam, bedensel acılarını bir ölçüde hafifletti ve bu dönemde bilimsel konulardan farklı türde eserler ortaya koydu. Bir anlamda Pascal, benimsediği Karterzen fikirlerin etkisinde bir bilim adamı olarak çalışmalarını ortaya koymasına 1654'te değişime uğramaya başlamıştır.²⁹ Bu süreçte de Pascal matematikle ve bilimle olan ilişkisini kesmemiş, sikloidin ve tabanın ve eksenin etrafındaki unsurların uzunluğunu ve ağırlık merkezini bulmaya çalışmıştır. Ancak bu araştırmalar yeni bir geometriyi ya da en azından hâlihazırda bilinen ilkelerin yeni bir uygulamasını gerektiriyordu ve Pascal, yeni mistik arkadaşlarının içindeyken matematik çalışmalarına eşlik eden bazı makalelerde öğelerini verdiği belirli dizilerin toplamına

²⁴ Pascal'ın 1646'daki atmosferik basınçla ilgili ünlü deneylerinden hemen önce, tüm ailesi, Hıristiyan Jansenist okulunun iki üyesinin etkisi altına girdi. Bu dönemde basınç konusu Avrupa'nın tüm filozoflarının dikkatini çeken bir konuydu. Galileo, bu konuda bilimsel araştırmanın yolunu açmıştı, ancak fiziğin bu dalı ile bağlantılı olayların doğru açıklamasını oluşturma işini öğrencisi Torricelli ve diğerlerine bırakmıştı. Pascal, 1647'de *Expériences nouvelles touchant le vide* başlıklı konuyla ilgili ilk çalışmasında deneylerinin bir açıklamasını yayınladı. 1648 yılında bu çalışmasının devamı niteliğinde *Récit de la grande expérience* adlı eserini yazdı. Ayrıca sıvıların dengesi ve atmosferin ağırlığı üzerine iki inceleme yazdı. Bu risalelerin ardından geometrik konularda başka risaleler de yayımlandı. "Life of Author", *The Provincial Letters of Blaise Pascal*, 12, 15-17, 18.

²⁵ Chevalier, *Pascal*, 127.

²⁶ Rawlings, "Introductory Note", 3.

²⁷ Jean Khalfa, "Pascal's Theory of Knowledge", *The Cambridge Companion to Pascal*, ed. Nicholas Hammond, (Cambridge: Cambridge University, 2003), 139.

²⁸ Bkz. Guardini, Romano, *Pascal For Our Time* (New York: Herder and Herder, 1966), 33-44.

²⁹ Burry, *The Idea of Progress: An Inquiry into its Origin and Growth*, 68.

dayanan bir yöntem buldu. Eğer Pascal matematik ve bilimsel araştırmalarına daha fazla zaman ayırabilseydi, Leibniz ve Isaac Newton'u buluşlarından mahrum bırakabilirdi. Fakat o, *Pensées'*e daha fazla zaman ayırmış, bununla dinin zaferine katkıda bulunmayı tasarlamış³⁰ ve eseri oluştururken kalbin epistemik değerini ön plana çıkarmıştır. Pascal'a göre her şeyi akla teslim edersek, dinin gizemli ve doğüstü hiçbir yanı olmayacaktır. Bundan dolayı Pascal, sezgiyle yakından bağlantılı olan kalbin rolüne bu bağlamda öncelik vererek gerçeği sadece aklımızla değil, kalbimizle de bilebileceğimizi belirtir.³¹

*Pensées'*in en fazla dikkat çeken yönlerden biri filozoflarla ilgili değerlendirmeleridir. Pascal'a göre filozoflar birbirini ve kendi kendilerini nakzetsenmekten başka bir şey yapmazlar. Dogmatikler insanın büyüklüğünü şüpheciler zayıf yönlerini görürler. Fakat insanın Tanrı'yla eşit hale getirilmesi onu kendini beğenmişliğinden veya insanı hayvanla bir tutmak onu şehvetinden kurtaramaz.³² Yani filozofların, tüm bilgilerine ve tüm yeteneklerine rağmen, insanı ilgilendiren konulara ilişkin tek bir gerçek kanıt sunmayı başaramadıklarını, kendi aralarında hiçbir şekilde mutabakata varamadıklarını, birine diğerinden daha çok inanmak için yeterli bir neden olmadığını düşünen Pascal, bu konuda da ruhun arzuları ile dünyanın sunduğu tatminler arasındaki uyumsuzluğunun etkili olduğunu belirtmiştir.³³ Pascal'ın zihnindeki bu yeni düşünceler, kalbindeki duyguları da değiştirdi. Daha önce yaşadığı zevkler onun için heyecan ve ruhsal huzursuzluktan başka bir şey değildi. En saf sayılan dünyevi zevklerin tadını çıkarırken bile sürekli bir endişeye kapılıyordu. Değer verdiği her şeyin tatlılığı acıya, çekiciliği ise korku ve pişmanlığa dönüştü.³⁴

Pascal bilimden inanca geçişi temellendirmek için felsefenin temel konusunu da belirlemeye çalışır. Pascal'a göre felsefenin temel konusu insan doğasını anlamaktır. İnsan doğasının incelenmesinde yer alan sayısız ilke, matematik yöntemiyle açıklamayı imkânsız kılıyor ve matematiğin kendisi bu konuda yararsızdır çünkü nesnesi insan doğası değildir.³⁵ İnsanın dünyada ulaşmak istediği şey mutluluktur ve mutluluk insanın ne içinde ne de dışındadır, Tanrı'dadır.³⁶ Dolayısıyla yaşam aşamalarının her döneminde bir amaç temele alınacaksa aslolan her dönemde mutluluğun elde edilmesidir ve bu da ancak Tanrı ile mümkün olabilir. Dolayısıyla yaşam asıl amacını ve hedefini Tanrı'da bulacağından son merhalede bizim bağlanmamız gereken de O'na uygun bir yaşamın içinde bulunmaktır.³⁷

Pascal, bu dönemde dinin veya bilimin ilkelerinden biri kendisini ona kesin akıl yürütmeye haklı gösterdiğinde onu kabul etmeye hazırı. Ama artık insan doğasını tam anlamıyla oluşturan daha uzak eğilimlerin ve arzuların farkına varmıştı ve ilgisini doğrudan bu eğilimlere yanıt veren şeylere yöneltmişti. Pascal, 1654 yılında matematiğin kullandığı düşüncelerin aynısını Tanrı'nın varlığı sorusuna da uyguladı ve *Traité du triangle arithmétique* adlı eserini yazdı. Kısaca bunu ifade edecek olursak: "Tanrı ya vardır ya da yoktur". Akıl, bu yargıyı karara bağlama konusunda güçsüzdür. Yapılabilecek tek şey, lehte ve aleyhte olan şansları tartmaktır. Bilimsel sorular ve konular insanı kişisel olarak etkilemezken Tanrı'nın varlığıyla ilgili konular böyle olmadığından ve Tanrı'nın var olup olmamasına göre farklı davranmak gerektiğinden bahse girmekten başka seçenek bulunmamaktadır.³⁸ Buradaki problem akılda değil, kalpte, en derin varlığında yatıyordu. Bu soyutlamada geometrik bir işaretin veya sayıların faydası olmayacaktır. Dolayısıyla bu şekilde filozofların Tanrı'sı ile peygamberlerin Tanrı'sı arasında büyük bir fark bulunmaktadır. Pascal'ın ruhuna huzursuzluk getiren manevi unsur Hıristiyanlık inancındaki "yaşayan Tanrı"dan gelmekteydi. Bu süreçte bir zamanlar kendisine zevk veren dünya ve onun zevkleri artık ona tiksindirici gelmeye başlamıştı. Çeşitli meşguliyetlerin ortasında ve dünya sevgisini besleyecek her şeyle çevrelenmişken, yüreğine koyduğu her şeye karşı bir tiksinti duyduğunu ve vicdan azabı çektiğini, hepsinden kurtulmayı istediğini belirtmiştir.

³⁰ "Life of Author", *The Provincial Letters of Blaise Pascal*, 21.

³¹ Nicholas Hammond, "Pascal's Pensees and The Art of Persuasion", *The Cambridge Companion to Pascal*, ed. Nicholas Hammond, (Cambridge: Cambridge University, 2003), 247.

³² Blaise Pascal, *Düşünceler*, çev. Metin Karabaşoğlu (İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2017) 42-44. Chevalier, *Pascal*, 116.

³³ Pascal, *Düşünceler*, (2017), 66-67.

³⁴ Boutoux, *Pascal*, 68.

³⁵ Force, "Pascal and Philosophical Method", 228.

³⁶ Blaise Pascal, *Düşünceler*, çev. İ. Z. Eyuboğlu (İstanbul: Say Yayınları, 2004) 59.

³⁷ Pascal, *Düşünceler*, (2017), 67-69.

³⁸ Pascal, *Düşünceler*, (2017), 111-117.

Hatta Pascal, sağlıklı olduğu günlerde dünyayı sevdiği için kendini suçlamıştır. Pascal'a göre Tanrı onun kalbine zorla girecek ve dünya sevgisi tarafından orada saklanan sevgi hazinelerini ele geçirecekti.³⁹

Pascal kendi kendini inceleyerek hem kendi içsel durumunu hem de amacına ulaşmak için izlemesi gereken yolu hesaba katarak akli onu inanmaya yöneltse de bunu yapamadı. Buradaki engel, mantığına uymayı reddeden yüreğindedir. O halde değiştirilmesi gereken kalptir. Pascal için gerçek imanın yeri kalptir. İman; ruhsal aydınlanmanın akıl ve iradenin kaynakları üzerinde yarattığı derin ve etkili bir tesirin ifadesidir. İmanın akıl yoluyla kalbe doğru ilerlemesini sağlamanın yolu, inanıyormuş gibi hareket etmektir; ibadetleri uygulamaya çalışmaktır. Bu şekilde insanların tutkuları azalacak, bunların zihinde doğurduğu boş safsatalar dağılacak ve manevi görüş daha açık bir hale gelecek⁴⁰ bu da ahiret mutluluğunu sağlayacaktır. Çünkü Pascal'a göre kişi ahiret mutluluğunu, inayet ve büyüklüğü sadece Tanrı'nın önünde olmayla elde eder. Bu, merkeze Tanrı'yı almanın ifadesidir. Ben/ego merkez olma kibrinden kurtulduğunda bunu elde edebilir. Dolayısıyla önce bilgi ile bilmeye kendi entelektüel varoluşunu ortaya koyanlar devamında kalple ve iman ile bunu gerçekleştirirler. Pascal'ın genel görüşüne göre iman ispattan farklıdır. Çünkü biri insan, diğeri Tanrı'nın bir armağanı olup iman kalbe bizzat Tanrı tarafından konur, ancak bu süreçte kanıt bir araçtır. İman kalptedir ve bize bilmeyorum ama inanıyorum dedirtir.⁴¹ Dolayısıyla ilk adımı atmak kişinin kendisine düşüyor ve bu ilk adım zevkleri bırakıp kişinin kendisini ibadete bırakmasıdır. Pascal'ın kendisi için belirlediği ve giderek artan bir şevkle takip ettiği yol bu olmuştur. Pascal manevi ilerlemesini çektiği acılarla ölçmüştür. Manevi aydınlanma ve manevi sevinç, dünyevi bilgi ve zevklerin boşluğunu doldurmaya başlamıştır.⁴² Zaten Pascal, Immanuel Kant gibi imana yer vermek için bilginin ortadan kaldırılmasını değil, Tanrı'yı bulduğu vakit imanın bilgiye kalbolduğunu düşünmüştür.⁴³

Pascal imana ulaşabilmek için önce akli, sonra da alışkanlığı kullanmış ve kendi içinde bir değişimin meydana geldiğini hissetmiş çünkü dünyayı küçümsemekle yetinmeyerek ruhi şeylere önem vermeye başlamıştı. 1654'te ilahî mevcudiyeti gördüğü ve hissettiği bir tür coşkuya kapılan Pascal'a göre bu ilhamın ona ilettiği şey kesin bir bilgiydi. Aydınlatan ve kurtaran yani imana eriştiren Tanrı'nın, insan ruhunu arayan filozofların ve bilginlerin simgesi olmadığını düşünmüştür. Bu Tanrı İbrahim'in, İshak'ın ve Yakup'un Tanrı'sıdır. Tanrı'ya yaklaşabilecek tek varlığın, tek yolun, her şeye anlamını veren, yüce vahiy olarak değerlendirilen İsa Mesih olacağını belirtmiştir.⁴⁴ İnanca ulaşmanın akıl ya da alışkanlıktan daha üstün olan üçüncü bir yolun olacağını düşünmüştür. Doğal yetileri devreye sokan akıl ve alışkanlık, insanı, imana itibar etmeye yöneltme eğilimindedir. Oysa insan ancak inancını tamamen, ilahî merhametin ve iyiliğin karşılıksız armağanı olarak gelebileceği tek kaynağa atfettiğinde en yüksek anlamda inanmış hale gelir. Bunun gerçekleşmesi için kişinin kendini aşağılayarak, ilhamlara açık hale getirmesi gerekir ki bunun pratik sonucu Pascal için İsa Mesih'e ve manevi yönlendiricisine tam bir teslimiyettir. Dolayısıyla iman etmek için üç yol vardır: akıl, alışkanlık ve ilham.⁴⁵

Pascal'a göre içinde yaşadığımız dünyadaki her şey hareketten, sayıdan ve uzaydan ibarettir. Bu fikirlerin zihne alınmasını sağlayan iki yol vardır: anlayış ve irade. Doğal şeyler alanında öğrenme yolu kalpten akla değil, akıl yoluyla kalbe girmesi şeklindedir. İnanç alanında akıl yoluyla kalbe değil, kalp aracılığıyla zihne girmesidir ve böylece aklın kendine güveni azaltılır. Pascal'ın bilimlere bakış açısı, düşüncelerinin yönlendirilmesi gereken genel ilkeleri görmesini sağlamıştır. Ona göre geometri insanı iki yönlü bir sonsuzluğun varlığını kabul etmeye zorlar: Sonsuz büyük ve sonsuz küçük. Hareket, sayı ve uzay analizinin sonucu budur. Şimdi, iki sonsuzluk arasındaki orta nokta kavramı, evrendeki görünen ve görünmeyen yerimizi bulmamıza yardımcı olur. Maddi dünyadaki yerimiz, kendimizi sonsuz küçük ile

³⁹ Pascal, *Düşünceler*, (2017), 118. Boutoux, *Pascal*, 22, 69-73.

⁴⁰ Pascal, *Düşünceler*, (2017), 118. Boutoux, *Pascal*, 74.

⁴¹ Pascal, 2017, 112-113. Michael Moriarty, "Grace and Religious Belief in Pascal", *The Cambridge Companion to Pascal*, ed. Nicholas Hammond, (Cambridge: Cambridge University, 2003), 155.

⁴² Boutoux, *Pascal*, 75, 76.

⁴³ Chevalier, *Pascal*, 81.

⁴⁴ Pascal, *Düşünceler*, (2017), 80-81, 134.

⁴⁵ Pascal, *Düşünceler*, (2017), 216.

sonsuz büyük arasında bir orta yerde, salt bir hiçliğe kıyasla bir bütün, bir bütüne kıyasla sadece bir hiç olarak görürüz. Artık insanın görünen ve görünmeyen her şey arasındaki yerini öğrenmeye çalışırsak, onun maddi dünyadaki yeri, bu fikri kavramımıza yardımcı olacak bir sembol haline gelir. Böylece insan, geometri sorunları üzerinde düşünürken, kendisini gerçek değeriyle değerlendirmeyi ve geometrinin kendisinden daha değerli olan düşüncelere kapılmayı öğrenir. Pascal, *Pensées*'in özellikle "Bahis" adlı bölümünde bunun matematiksel niteliğini göstermeye çalışmıştır.⁴⁶ Bu şekilde düşünce biçimleri Pascal'ın matematiği dinin savunulmasında bir alan olarak görmesinin ifadesidir. Bilimler, dinî ve onun ilkelerini kabul ettirmenin bir aracı haline gelmiştir. İnsanın akli kullanarak değil yüreği kullanarak ilk ilkelerin bilgisine erişebileceğini savunan bu anlayışı savunan Pascal, ünlü bahis temellendirmesinde rasyonel bir kanıtın verilmesinin olanaksız olduğu durumda Tanrı'nın varlığı üzerine kumar oynanabileceğini ve dinî bir kılavuz aranabileceğini göstermeye uğraşmıştır. Zira önerilen seçimde sonsuz yaşam ve mutluluk olasılığı varken, yanılınca da hiçbir şey kaybedilmiyor. Kazandığınızda her şeyi kazanıyor, kaybedince hiçbir şeyi kaybetmiyorsunuz. Bu durumda bir inançsız kalan, sonsuz derecede mantıksız bir riski göze almaktır.⁴⁷

Pascal'a göre bilim ile dinin ayrı alanları ve aralarında belirli bir bağlantı da vardır. Bilim zihne her alanda işe yarayacak bir açıklık, bir adalet, bir muhakeme gücü verir. Bilim çalışmaları insanın kendini bilmesine yardımcı olur ve kişiye düşüncelerinin ufku genişleterek onu dünyaya ve kendisine bakmaya yönlendirir. Pascal, ömrünün son döneminde bilimlerin başlıca faydasının, insana ruhsal gerçekleri kanıtlayabileceği yöntemleri vermesi olduğunu ve bu şekilde Hıristiyan dininin geçerliliğinin gösterilebileceğini belirtmiştir.⁴⁸ Pascal, mistik bir anlayışa bağlanırken dinî kavramların hepsini kendine sunulduğu gibi almamış, bazı farklılaşmaların ortaya çıkması söz konusu olmuştur. Burada özellikle Tanrı'ya atfedilen sıfatlardaki kapsayıcılık alanı önemlidir. Bunun etkisi, potansiyel tatmin nesnelere olarak yaratılmış şeylere yönelik dürtüyü, mutluluğun gerçek kaynağı olan Tanrı'ya yönelik daha büyük bir dürtüyle değiştirerek ve bize O'nun yasasına itaat etmekten daha ağır basan bir zevk vererek, duygularımızı yeniden düzenlemektir. Kendini tatmin etme bize gerçekliğin ve onunla olan ilişkimizin tamamen farklı bir resmini sunar ve bu anlamda, lütuf sorununa ilişkin bu teolojik düşüncelerin, duygu kadar bilginin kaynağı olarak kalbe ilişkin epistemolojik teorilerden nasıl beslendiğini ve beslenmesine yardım ettiğini görebiliriz. Ancak görünüşte çeşitli entelektüel alanları ve meşguliyetleri bütünleştirme konusundaki bu olağanüstü kapasite, gerçekten de Pascal'ın en güçlü özelliklerinden biridir.⁴⁹ Buraya kadar anlattığımız Pascal'ın farklı yaşam aşamalarında bu durumu açık bir şekilde görebiliriz.

Pascal'ın genel kabulüne göre insan, akli ve bilgisiyle hakikatin ölçüsü değildir ve akıl ilahî şeylerin düzenini tam olarak kavrayamaz ancak kendi bireysel doğasının dikkate alınması onu manevi gerçekleri aramaya sevk edebilir. İnsan, çözümü yalnızca Tanrı'da bulunabilecek bir sorundur. Pascal ne akli bir kenara bırakan ve pratikte kendi duruşunu sergileyen birisi ne de Kartezyen tarzda teoloji ile felsefe arasındaki radikal ayrılığı öğreten ve bunu yapma girişiminde Pyrrhonizmden yani şüphecilikten başka bir şey görmeyen birisidir. Yani Pascal Janseistleri veya Port-Royal düşüncesini olduğu gibi kabul etmemiş kendince yorumlayarak benimsemiştir. Bundan dolayı Pascal, Jansenius'un yaptığı gibi doğrudan inanca bağlı olmadığı gibi Port Royal'ın yaptığı gibi Hıristiyan yaşamını doğal aklın kullanılmasından da ayırmaz. Pascal'la birlikte felsefe, bilim, akıl ve doğa yerlerini koruyacak ve inancın gerçeklerini oluşturmada üzerlerine düşen rolü oynayacaktır.⁵⁰ Pascal'ın dehası Janseizm'in kaderini belirlemiştir diyebiliriz çünkü Kartezyenizm'i bırakıp Janseizm'in sözcüsü olmuştur. Onun *The Provinciales Letters*'daki açık anlatımı teolojinin anlaşılması güç sorularını az çok anlaşılır hale getirdi ve kamuoyuna bu sorular hakkında açıklamalarda bulundu.⁵¹

⁴⁶ Pascal, *Düşünceler*, (2017), 111-118. Boutoux, *Pascal*, 97-99. Pascal'ın fideist düşünceye sahip olmasıyla ilgili olarak farklı tartışmalar vardır. Bunun için bkz. David Baggett, "Pascal Was No Fideist", *The Asbury Theological Journal* 60/2, (2005), 67-73.

⁴⁷ Steven Lukes, *Bireycilik*, çev. İsmail Serin (Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 2006), 111.

⁴⁸ Pascal, *Düşünceler*, (2017), 118. Boutoux, *Pascal*, 143.

⁴⁹ Moriarty, "Grace and Religious Belief in Pascal", 158.

⁵⁰ Boutoux, *Pascal*, 100-101.

⁵¹ Burry, *The Idea of Progress: An Inquiry into its Origin and Growth*, 71.

Sonuçta yaşamının son üç yılını sürekli zihinsel hem de bedensel acılar içinde geçirdi. Göreceli olarak rahat olduğu kısa aralıklarla, din üzerine yaptığı çalışmalarla meşgul oldu. 1656 yılında başladığı *The Provinciales Letters*'in son mektubu 1657'de yazarak bitiren Pascal, bu tarihten sonra kendisini Tanrı sevgisinden uzaklaştıracak tartışmalardan uzaklaşmayı istemiş fakat 1660'ta siyasetle ilgili küçük bir eser olan *Trois discours sur la condition des grands*'ı yazmıştır. Özellikle bilimin soğuk ifadelerinden uzak *Pensées*'de içten, samimi ve olduğu gibi bir insan olarak kendini ortaya koymuştur. Pascal kendini göstermek için değil, Tanrı'yı iliklerine kadar hisseden bir Hıristiyan olduğunu göstermek için yazmıştır. Dolayısıyla Pascal'ın *Pensées* adlı eserinin dinî bir metin olup felsefeyle ilintili olmadığı düşünülebilir. Fakat bu yanıltıcı bir durumdur. Eser, öznelliği ortaya koyarken, dinî tecrübe, iman ve akıl, ilahî fiil gibi din felsefesinde tartışılan pek çok temayı ele alıp işler. Klasik felsefede daha ziyade düşünceler bunların sahipleri tarafından kendilerinin dışında bir şekilde sunulmuş yani klasik filozoflar bakışlarını bilince değil derin düşüncelere çevirmişlerdir. Pascal'ın, Augustinus'un eserlerindeki bireyin içsellğe sahip bir insan olarak öznelliği yeniden keşfedilir.⁵² Pascal bu eseri tamamlayamadan 1662'de otuz dokuz yaşındayken ölür. Sonuç olarak seçkin zekâ yetenekleriyle donatılmış, birinci sınıf bir geometrici, derin bir bilim insanı, duygu ve düşünce birliğini kendinde bulundurması sebebiyle edebî açıdan önemli bir yazardır. Biraz daha açık şekilde ifade edecek olursak Pascal, nispeten kısa ömründe aritmetik hesap makinesini, olasılık hesaplama ilkelerini, sikloid problemlerini çözme yöntemini ortaya koymuştur. Bilim insanlarının atmosferin ağırlığına ilişkin görüşlerini kesinliğe indirgeyen, akışkanların dengesinin genel yasalarını geometrik gösterime dayanarak kuran, Fransızcanın mükemmel kompozisyon örneklerinden biri *Pensées*'i (ilk olarak 1670'te yayımlanan) yazan ve yaşamının son döneminde mistik yönelimli dindar bir insandır. Bazıları Pascal'ın zekâsının mistik bir delilik buhranı veya bir kurşun zehirlenmesi ile donuklaştığını iddia etse de⁵³ aslında o, insan doğasının derinliklerine inen ve onun temel eğilimlerini, ihtiyaçlarını, arzularını, tutkularını, sevinçlerini, aşklarını bilen birisidir. Yani ilahiyatçılar için yazan bir teolog değil, insanlığa hitap eden bir kişi olarak günümüzde de edebî açıdan okunmaya devam edilen bir insandır. Pascal genel anlamda geometrici, felsefeci ve itaatkâr bir Hıristiyan olmuştur ve bu üç meziyeti birbiriyle uzlaştırmış ve bir şekilde gerçekleştirdiği dengede cisimlerin düzeninden fikirlerin düzenine oradan da duygunun sevgi ve şefkatin düzenine yükselmiştir.⁵⁴

Sonuç

Tarihsel olarak baktığımızda Batı dünyasında ilkçağ Yunan düşüncesinde felsefe, dinî kavramlardan uzaklaşıp rasyonel bir temel içinde yer alarak ortaya çıkmışsa da Hıristiyanlığın doğuşundan sonra özellikle ortaçağ döneminde bu inancın temel ilkeleriyle birleşmiştir. Felsefe geleneği içinde Plotinus (205–270), Porphyrius (234-305), Proclus (412-485 gibi isimler hem filozof hem de tektanrıci birer mistik olarak düşüncelerini ortaya koymuştur. İskenderiyeli Klement (150-215) ve Caesarealı Eusebius (263–339) ise Hıristiyanlık içinden bunu yapmaya çalışmıştır. Bu felsefenin temelinde rasyonellik araştırması bulunmamaktaydı, ruhsal bir teslimiyet söz konusuydu. Bu da insan ruhunu Tanrısal bir idrake kavuşturmaya yönelik bir niteliğe sahipti. Bu şekilde Pascal'ın mistisizme yönelmesi düşünceden bir kopuş değil, düşünsel anlamda bir dünyadan öbürüne duygu, duyarlılık ve arzu olarak geçişini ifade eder. Dolayısıyla Pascal'ın yönelimi ve buna bağlı olarak benimsediği düşünce şekli yaşadığımız zaman diliminde entelektüel alanda bulunanların ilgi alanlarının oldukça uzağına düştüğü söylenebilir. Çünkü Batı dünyasında din ile ilgili görüşleri kabullenici bir mantıkla almak felsefeden ziyade alanda uzmanlığı bulunan kişilerin işidir. Bu bağlamda Pascal düşüncelerini hem dönemdeki yanlış olduğunu düşündüğü Hıristiyanlık yorumlarıyla hem de insanların dinî anlamda deist veya ateist yönelimleriyle mücadele ederek

⁵² Pascal'ın varoluşçu düşüncelerinin bir tartışması için bkz. Thomas S. Hibbs, *Wagering on an Ironic God: Pascal on Faith and Philosophy*, (Waco: Baylor University Press, 2017).

⁵³ Chevalier, *Pascal*, 98, 102.

⁵⁴ Chevalier, *Pascal*, 35.

oluşturmuştur. Bunda kişisel (sağlık problemleri), aile bireyleri (babasının ölümü ve kız kardeşinin durumu) etkili olmuştur.

Bazı felsefe tarihçilerine göre bir kişinin hem mistik hem de filozof olmasının imkânı tartışma konusudur. Pascal'ın düşüncesinin temelindeki problem felsefe ile Hıristiyanlığın bağdaştırılmasında kendini gösterir. Tarihsel olarak baktığımızda Pascal 17. yüzyıl Katolik kilisesinin ve mistik Hristiyanların büyük figürlerinden biridir. Aynı zamanda Fransız edebiyatının önemli yazarlarından biridir. Bilim ve mistisizm gibi iki dünya arasında kalan Pascal, yaşamının son döneminde bir bilim insanı olarak içsel bir alan olan dinin sınırları içinde bulunmuştur. Bu şekilde bakınca Pascal'ın yaşamının diyalektik yapısı bir birinden tamamen ayrı durumlardan ziyade iç içe geçmiş halkalar şeklindedir. Zaten soyut açıdan ele aldığımızda zamanın kesintiye uğraması diye bir şeyden söz etmek mantık açısından çok mümkün gözükmemektedir. Dolayısıyla Pascal'ın yaşamındaki farklı dönemler onun zihinsel yönelimlerinin ve uğraş alanlarının bir ifadesidir. Bu bir bölünmeyi değil her aşamada yeni bir bakış açısına sahip olunan bir önceki bilgilerin eklenmesi şeklindeki bütünlükçü bir yönelimin ifadesidir. Pascal'da görüldüğü gibi hem bir dinin ilkelerinin savunucusu olarak onun sunduğu yaşam modelinin en güzeli olduğuna inanıp hem de rasyonel bir köke bağlı olan bilimlerde maharetinizi gösterip rasyonel bir uğraş ortaya koymanız mümkündür. Buna göre din ve bilim birbirlerinin aynısı olmadığı gibi biri diğerini dışta bırakan bir durumda da değildir ve iki alan arasındaki ilişkinin niteliği teorik bir şekilde ele alınmasından ziyade verili örneklerden hareketle ifade edilmesi daha doğru olacaktır.

Beyanname

1. Finans/Teşvik: Yazar, çalışmada herhangi bir finans/teşvik kullanılmadığını beyan etmektedir.

2. Çıkar Çatışması: Yazar, çalışmada herhangi bir çıkar çatışması olmadığını beyan etmektedir.

3. Etik Beyan: Yazar, bu makalede araştırma ve yayın etiğine uyulduğunu beyan etmektedir.

Kaynakça

- Baggett, David. "Pascal Was No Fideist". *The Asbury Theological Journal* 60/2 (2005), 67-73.
- Boutroux, Émile. *Pascal*. çev. Ellen Margaret Creak, Manchester: Sherratt And Hughes, 1902.
- Burry, John Bagnell. *The Idea of Progress: An Inquiry into its Origin and Growth*. London: The Macmillan Co., 1920.
- Charles, Sherrard Mackenzie. *Blaise Pascal, Apologist to Skeptics*. Lanham, Md: University Press of America, 2008.
- Chevalier, Jacques. *Pascal*. çev. Mehmet Toprak. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1961.
- Force, Pierre. "Pascal and Philosophical Method". *The Cambridge Companion to Pascal*. ed. Nicholas Hammond. 216-234. Cambridge: Cambridge University, 2003.
- Guardini, Romano. *Pascal For Our Time*. New York: Herder and Herder, 1966.
- Hammond, Nicholas. "Introduction". *The Cambridge Companion to Pascal*. ed. Nicholas Hammond. 1-3. Cambridge: Cambridge University, 2003.
- Hammond, Nicholas. "Pascal's Pensees and The Art of Persuasion". *The Cambridge Companion to Pascal*. ed. Nicholas Hammond. 233-252, Cambridge: Cambridge University, 2003.
- Hibbs, Thomas S. *Wagering on an Ironic God: Pascal on Faith and Philosophy*. Waco: Baylor University Press, 2017.
- Khalifa, Jean. "Pascal's Theory of Knowledge". *The Cambridge Companion to Pascal*. ed. Nicholas Hammond. 122-143. Cambridge: Cambridge University, 2003.
- "Life of Author". Blaise Pascal, *The Provincial Letters of Blaise Pascal*. 9-31. Glasgow: William Collins Publisher, 1863.
- Lukes, Steven. *Bireycilik*. çev. İsmail Serin. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 2006.
- MacIntyre, Alasdair. "Philosophy Recalled to Its Tasks: A Thomistic Reading of Fides et Ratio". *The Tasks of Philosophy: Selected Essays*. Vol. 1. 179-196. Cambridge: Cambridge University, 2006.
- May, Todd. *Ölüm: Felsefi Bir Deneme*. çev. Emre Keser. İstanbul: Say Yayınları, 2021.
- Moriarty, Michael. "Grace and Religious Belief in Pascal". *The Cambridge Companion to Pascal*. ed. Nicholas Hammond. 144-161. Cambridge: Cambridge University, 2003.
- Pascal, Blaise. *Düşünceler*. çev. Metin Karabaşoğlu. İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2017.
- Pascal, Blaise. *Düşünceler*. çev. İ. Z. Eyuboğlu. İstanbul: Say Yayınları, 2004.

- Pascal, Blaise. *The provincial Letters: Moral Teachings of the Jesuit Fathers Opposed to the Church of Rome and Latin Vulgate*. Toronto: William Briggs. 1893.
- Peters, James R. *The Logic of the Heart: Augustine, Pascal, and the Rationality of Faith*. MI: Baker Publishing, 2009.
- Rawlings, Gertrude Burfurd. "Introductory Note", Pascal, *Pascal's Pensees or, Thoughts on Religion*, ed. Ve çev. Gertrude Burfurd Rawlings. 3-4. New York: The Peter Pauper Press, (t.y.).
- Rousseau, Jean-Jacques. *Bilimler ve Sanatlar Üzerine Söylev*. çev. Sebahattin Eyüboğlu. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 2017.
- Turner, William. *History of Philosophy*. Boston: Ginn&Company Publishers. 1903.